

DR ANNA WOJTAS-RDUCH
University of Silesia in Katowice (Poland)

Surdopedagogue, sign language interpreter, and conductor of the "Silent" Choir of the University of Silesia. A proponent of accessibility for people with disabilities, particularly for the deaf and hard of hearing. She is the author of the sign language notation in sheet music. Research interests include sign language, inclusivity in music, educational spaces, inclusive education, music therapy, and play pedagogy with elements of alternative communication.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1197-1756>

E-mail: anna.wojtas-rduch@us.edu.pl

CC-BY-NC-ND 4.0 Deed

PEDAGOGICAL IMPLICATIONS OF SIGN LANGUAGE CHOIRS IN POLAND: EDUCATION THROUGH ACCESSIBLE ART.

Pedagogiczne implikacje chórów śpiewających w polskim języku migowym – edukacja poprzez sztukę dostępną

DOI: <https://doi.org/10.62266/PK.1898-3685.2025.37.26>

Wprowadzenie

Zjawisko chórów śpiewających w polskim języku migowym (PJM) stanowi nową i oryginalną formę sztuki dostępnej. Choć tradycja chórów w Polsce ma wielowiekową historię, wykorzystanie języka migowego jako medium artystycznego i edukacyjnego jest młode. Już znani filozofowie zauważali, że osoby Głuche, funkcjonując we wspólnocie, komunikują się równie skutecznie jak pozostali ludzie, a ich wizualno-przestrzenny język może być postrzegany jako wartość i potencjalne wzbogacenie dla całego społeczeństwa¹. Włączenie PJM do praktyki chóralnej pozwala osobom Głuchym i słyszącym współtworzyć przestrzeń artystyczną i pedagogiczną, w której muzyka staje się „widzialna”.

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie pedagogicznych implikacji działalności chórów śpiewających w polskim języku migowym (PJM) w kontekście edukacji poprzez sztukę dostępną oraz próbę ukazania, w jaki sposób chóry migające:

1. wspierają proces edukacji włączającej i międzykulturowej,
2. rozwijają empatię, kompetencje komunikacyjne i poczucie sprawczości uczestników,
3. stanowią innowacyjną przestrzeń integracji osób słyszących i Głuchych,
4. mogą być analizowane w perspektywie badań w działaniu (*action research*) jako model dobrych praktyk edukacyjnych.

Artykuł ma zatem charakter teoretyczno-analityczny, wzbogacony o przykłady praktycznych inicjatyw („NiemeGO Chóru” Uniwersytetu Śląskiego oraz „Seeing Voices Choir”), a jego zadaniem jest wskazanie, jak sztuka dostępna może stać się narzędziem pedagogiki specjalnej, inkluzyjnej i artystycznej.

1. Chóry migające w Polsce – kontekst rozwoju

Pierwsze inicjatywy chórów śpiewających w PJM pojawiły się w Polsce w ostatnich latach, wpisując się w międzynarodowy trend tzw. *signing choirs*. „Niemy Chór” Uniwersytetu Śląskiego, oraz Seeing Voices Choir – działają w przestrzeni artystycznej i edukacyjnej

P. Ladd, *Understanding Deaf Culture: In Search of Deafhood*. Channel View Publications, Clevedon 2003, s. 91–92.

integrując społeczeństwo osób słyszących i Głuchych. Obecnie brak publikacji na temat wspomnianego wyżej trendu.

„Niemy” Chór Uniwersytetu Śląskiego został założony w 2016 roku. Jego działalność koncentruje się na wykonywaniu utworów muzycznych w języku migowym, wspieraniu integracji osób słyszących i Głuchych, nauce języka migowego oraz popularyzowaniu wiedzy o kulturze Głuchych. Jednym z najważniejszych sukcesów zespołu było otrzymanie wyróżnienia w kategorii „projekt roku” w ogólnopolskim konkursie ministerialnym StRuNa w 2017 roku. Chór prezentował swoje występy podczas wielu wydarzeń, m.in. konferencji i eventów Uniwersytetu Śląskiego, Śląskich Festiwali Nauki, Dni Godności, Nocy Muzeów, spektaklu w Teatrze Polskim w Bielsku-Białej, jubileuszy i świąt Głuchych w Raciborzu, koncertów kolędowych w Cieszynie, jarmarku św. Mikołaja, inauguracji Uniwersytetu Trzeciego Wieku w Jaworzu, a także w kampanii społecznej i reklamie: „Świat potrzebuje Ciebie”². 10 czerwca 2023 r. chór razem z orkiestrą symfoniczną Artis Symphony Orchestra stworzył innowacyjny koncert, który odbył się w teatrze im. Adama Mickiewicza w Cieszynie³.

Seeing Voices Choir został założony w 2024 roku i skupia entuzjastów języka migowego oraz muzyki. W skład zespołu wchodzi pedagogzy, surdopedagogzy, tłumacze PJM, studenci oraz osoby Głuche, słabosłyszące i słyszące. Większość chórzystów, wraz z dyrygentką, współtworzy również „Niemy” Chór Uniwersytetu Śląskiego od 2016 roku. W 2025 roku chór wystąpił jako gość specjalny podczas jednego z największych festiwali chóralnych w Polsce – Legnica Cantat we współpracy z chórem wokalnym Chamber Choir Ad Libitum. W czerwcu 2025 r. podczas Święta Trzech Braci soliści Seeing Voices Choir wystąpili razem z zespołem TABU. Celem zespołu jest popularyzacja muzyki w języku migowym, zwiększanie jej dostępności dla osób Głuchych i słabosłyszących, integracja obu środowisk, nauczanie PJM oraz promowanie świadomości dotyczącej kultury Głuchych. Wspólna praca chórzystów i dyrygentki tworzy unikatową przestrzeń artystyczną, określaną mianem Deaf Music⁴.

Działalność chórów ukazuje nie tylko walory artystyczne, ale także wymiar inkluzyjny: umożliwia uczestnictwo w kulturze muzycznej osobom, dla których tradycyjne wykonawstwo chóralne pozostaje niedostępne.

2. Edukacja poprzez sztukę dostępną

Sztuka dostępna zakłada tworzenie przestrzeni artystycznych, w których bariery komunikacyjne i percepcyjne są minimalizowane. W przypadku chórów migających oznacza to równoczesne korzystanie z wizualnych i ruchowych środków ekspresji.

Pedagogiczne implikacje obejmują kilka obszarów.

1. Wzmacnianie integracji – jest procesem, który ma na celu inkluzję jako głęboki sens logiczny⁵. Chóry migające tworzą przestrzeń, w której spotykają się osoby słyszące, słabosłyszące i Głuche. Wspólne przygotowywanie występów wymaga współpracy, otwartości na odmienny sposób komunikacji i wzajemnego zaufania. Uczestnicy uczą się dostrzegać różnorodność nie jako przeszkodę, lecz jako wartość. Z perspektywy pedagogicznej oznacza to budowanie wspólnoty opartej na empatii, współdziałaniu i równości. Integracja w sztuce nie polega jedynie na wspólnym występie, lecz na procesie wzajemnego uczenia się – słyszący uczestnicy poznają kulturę i język Głuchych, a osoby Głuche doświadczają pełnoprawnego

² <http://cudaregionu.fundacja-hereditas.pl/2022/08/30/niemy-chor-uniwersytetu-slaskiego/> [dostęp: 25.11.2025].

³ <https://beskidy.travel/event/1025883/gramy-spiewamy-migamy-artis-symphony-orchestra-niemy-chor-uniwersytetu-slaskiego-solisci-wokalisci> [dostęp: 25.11.2025].

⁴ <https://www.domnarodowy.pl/strona/seeing-voices-choir-spiew-w-jezyku-migowym> [dostęp: 25.11.2025].

⁵ M. Wlazło, *Integracja jako cel inkluzji. Pedagogiczne korzenie i aspekty spójności społecznej*, Kultura i Edukacja, 2019, nr 1 (123), s. 55.

uczestnictwa w życiu artystycznym. Tego rodzaju współpraca wzmacnia poczucie sprawczości i przynależności u wszystkich członków grupy.

2. Edukacja włączająca – stanowi jeden z filarów współczesnej pedagogiki - jej istotą jest tworzenie takich warunków edukacyjnych, w których każdy człowiek, niezależnie od swoich możliwości, ma prawo do uczestnictwa, ekspresji i rozwoju⁶. W tym kontekście chóry migające stają się przykładem praktycznej realizacji idei inkluzji poprzez sztukę. Wykorzystanie polskiego języka migowego jako środka ekspresji artystycznej tworzy przestrzeń, w której osoby Głuche i słabosłyszące mogą w pełni uczestniczyć w życiu kulturalnym - nie tylko jako odbiorcy, ale przede wszystkim jako aktywni współtwórcy wydarzeń artystycznych. Sztuka dostępna, realizowana w tej formie, przekracza tradycyjne granice edukacji specjalnej, która często opierała się na modelu kompensacyjnym, zakładającym konieczność „wyrównywania braków” lub „pomocy” osobom z niepełnosprawnościami. W chórach migających ten sposób myślenia zostaje zastąpiony modelem partnerskim, w którym każda osoba - niezależnie od stopnia słyszenia - jest pełnoprawnym uczestnikiem procesu twórczego. Oznacza to głęboką zmianę perspektywy: z relacji „pomagania” na relację współdziałania, w której każdy ma coś do zaoferowania, a różnorodność staje się wartością. Z pedagogicznego punktu widzenia chóry migające można określić jako inkluzyjne środowisko edukacyjne, w którym uczniowie i uczestnicy uczą się poprzez współtworzenie. Wspólna praca nad interpretacją utworu muzycznego w języku migowym angażuje różne modalności percepcyjne - wzrok, ruch, przestrzeń, rytm — i tym samym poszerza definicję nauczania artystycznego. Uczestnicy, niezależnie od swoich indywidualnych potrzeb, rozwijają kompetencje komunikacyjne, społeczne i emocjonalne, a także uczą się współodpowiedzialności za wspólne dzieło. Włączenie w tym ujęciu nie polega jedynie na „umożliwieniu udziału”, ale na aktywnym współtworzeniu przestrzeni wspólnego doświadczenia. Uczestnicy chóru migającego nie są odbiorcami gotowych treści, lecz autorami przekazu, interpretując utwór muzyczny poprzez gest, rytm i emocję. Tego rodzaju współuczestnictwo buduje poczucie wspólnoty i równości, a także kształtuje przekonanie, że każda forma ekspresji - dźwiękowa czy wizualna - ma równorzędną wartość kulturową. Z perspektywy społecznej i aksjologicznej edukacja włączająca poprzez sztukę dostępną realizuje najważniejsze cele współczesnej pedagogiki humanistycznej: równość, godność i solidarność. Chóry migające są dowodem na to, że przestrzeń artystyczna może być miejscem rzeczywistej integracji, w którym zacierają się granice między słyszeniem a miganiem, między odbiorcą a twórcą, między pomocą a współpracą. W ten sposób edukacja włączająca realizowana poprzez sztukę migającą nie tylko wyrównuje szanse, lecz także poszerza rozumienie wspólnoty społecznej – ucząc, że społeczeństwo to nie zbiór odrębnych grup, lecz sieć relacji, w której każda osoba, niezależnie od swoich zdolności, wnosi wartość i sens.

3. Rozwój empatii – udział w artystycznym projekcie opartym na języku migowym wymaga głębokiego wejścia w perspektywę drugiego człowieka – jego sposobu postrzegania świata, odbioru dźwięku, rytmu i ekspresji. Dla osób słyszących to okazja, by zrozumieć, że muzykę można „słyszeć” również oczami i ciałem, poprzez rytm, ruch i obraz. Proces ten kształtuje wrażliwość emocjonalną i społeczną uczestników – uczy uważności, cierpliwości i szacunku wobec odmiennych form komunikacji. Empatia rozwijana w przestrzeni sztuki przekłada się później na postawy codzienne – otwartość wobec różnorodności, gotowość do dialogu i współpracy w zróżnicowanym środowisku społecznym⁷. Chóry śpiewające w polskim języku migowym uczą uczestników otwartości na inność i wrażliwości na potrzeby drugiego człowieka. Obcowanie z kulturą Głuchych pozwala słyszącym zrozumieć ograniczenia i

⁶ Por. J. Kruk-Lasocka, *Dostrzec dziecko z perspektywy edukacji włączającej*, Wyd. Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, Wrocław 2012, s. 13.

⁷ E. M. Nieduziak, *Twórczość Innego – nowa wartość w sztuce i w społeczeństwie?* Interdyscyplinarne Konteksty Pedagogiki Specjalnej, nr 16/2017, s. 174.

jednocześnie bogactwo wizualno-przestrzennej formy komunikacji. Dzięki temu uczestnicy kształtują postawy solidarności społecznej oraz uczą się dostrzegać różnorodność jako wartość, a nie przeszkodę w życiu wspólnotowym.

4. Edukacja poprzez sztukę (rozwój estetyczny i kreatywny) – Chóry migające stanowią szczególną formę edukacji artystycznej, w której tradycyjne elementy muzyczne zostają wzbogacone o komponent wizualny, ruchowy i przestrzenny, charakterystyczny dla języka migowego. Tego rodzaju forma ekspresji redefiniuje pojęcie muzyczności, ukazując, że muzyka może być odbierana nie tylko poprzez dźwięk, ale również poprzez ruch, rytm ciała, gest i wizualną harmonię znaków. W ten sposób praktyka chóralna przekształca się w przestrzeń, w której spotykają się różne zmysły i sposoby percepcji, co czyni ją narzędziem edukacji artystycznej dostępnej dla wszystkich. Udział w chórze migającym umożliwia rozwój wrażliwości estetycznej, rozumianej jako zdolność do dostrzegania i interpretowania piękna w jego różnorodnych formach. Kontakt z językiem migowym – pełnym rytmu, symetrii, płynności i ekspresji – pozwala uczestnikom kształtować nowe doświadczenie estetyczne, w którym piękno ma wymiar wizualno-przestrzenny. Dzięki temu osoby słyszące mogą poszerzyć swoje rozumienie muzyki, a osoby Głuche – uczestniczyć w procesie artystycznym w sposób autentyczny i twórczy. Z perspektywy pedagogicznej chóry migające sprzyjają rozwijaniu kreatywności i ekspresji indywidualnej. Uczestnicy uczą się wyrażać emocje poprzez gest, mimikę i ruch, tworząc własny język artystyczny. Proces ten angażuje wyobraźnię, uczy spontaniczności i interpretacji, a także wzmacnia świadomość ciała jako narzędzia komunikacji i ekspresji. Takie podejście do edukacji artystycznej poszerza tradycyjne rozumienie nauki muzyki, czyniąc ją procesem bardziej inkluzyjnym, refleksyjnym i wielowymiarowym. Edukacja poprzez sztukę realizowana w chórach migających wpisuje się w założenia nowoczesnej pedagogiki estetycznej, w której kluczową wartością jest doświadczenie artystyczne dostępne dla wszystkich uczestników – niezależnie od ich możliwości percepcyjnych. Uczestnictwo w takiej formie aktywności pozwala z jednej strony rozwijać kompetencje artystyczne, z drugiej – kształtuje postawę otwartości wobec odmiennych sposobów ekspresji. W rezultacie chóry migające pełnią funkcję laboratorium kreatywności i estetyki, w którym proces twórczy ma charakter wspólnotowy, a sztuka staje się narzędziem samopoznania, komunikacji i integracji społecznej. Tego rodzaju edukacja poprzez sztukę nie tylko rozwija umiejętności performatywne, ale także wpływa na postawy – uczy, że piękno może być różnorodne, a twórczość jest przestrzenią spotkania ludzi o różnych doświadczeniach i możliwościach⁸.

5. Edukację międzykulturową – polski język migowy (PJM) jest nie tylko systemem komunikacji, ale także nośnikiem bogatej kultury Głuchych, obejmującej własne tradycje, pojęcia estetyczne (płynność ruchu, rytm gestów, mimika, przestrzeń i synchronizacja z muzyką) i sposoby ekspresji⁹. Włączanie PJM do przestrzeni artystycznej umożliwia uczestnikom poznanie i zrozumienie tej kultury „od wewnątrz”. Tym samym chóry migające stają się przestrzenią dialogu międzykulturowego – miejscem, gdzie spotykają się różne języki i wrażliwości. Pedagogicznie oznacza to kształtowanie świadomości różnorodności kulturowej, rozbijanie stereotypów dotyczących osób Głuchych oraz promowanie idei, że każda kultura ma równą wartość i potencjał twórczy. Uczestnictwo w chórach migających sprzyja nabywaniu kompetencji komunikacyjnych - zarówno w zakresie podstaw polskiego języka migowego, jak i umiejętności współpracy w grupie zróżnicowanej kulturowo. Wspólna praktyka artystyczna uczy dialogu, otwartości i elastyczności komunikacyjnej. W konsekwencji chóry stają się

⁸ Por. U. Szuścik, *Community, Art and Aesthetic Education*, „Nauki o Wychowaniu. Studia Interdyscyplinarne”, t. 18, nr 1/2024, s. 34-35.

⁹ S. Łozińska, *Język migowy źródłem pamięci społecznej głuchych*, „Horyzonty Wychowania”, t. 16, nr 38, s. 95.

przestrzenią edukacji międzykulturowej, w której spotykają się różne języki, tożsamości i doświadczenia życiowe.

6. Potencjał terapeutyczny i rewalidacyjny – chóry migające, oprócz funkcji artystycznej i edukacyjnej, posiadają również wyraźny wymiar terapeutyczny i rewalidacyjny, istotny z punktu widzenia pedagogiki specjalnej. Uczestnictwo w tego rodzaju aktywności angażuje zarówno sferę emocjonalną, jak i społeczną, stając się formą oddziaływania wspierającego rozwój osobisty, komunikacyjny i społeczny¹⁰. Dla osób Głuchych i słabosłyszących udział w chórze migającym może stanowić doświadczenie wzmacniające poczucie własnej wartości i tożsamości kulturowej. Poprzez aktywne uczestnictwo w procesie twórczym osoby te zyskują możliwość ekspresji, która nie jest ograniczana przez bariery dźwiękowe, lecz wykorzystuje naturalne dla nich środki wyrazu – język migowy, ruch, rytm ciała i wizualną ekspresję. W efekcie sztuka staje się przestrzenią afirmacji, w której głos, gest i emocja nabierają równorzędnego znaczenia. Tego rodzaju doświadczenie sprzyja poczuciu sprawczości, przynależności i sensu, a więc elementom kluczowym dla zdrowia psychicznego i dobrostanu jednostki. Z kolei dla osób słyszących uczestnictwo w chórach migających ma wymiar terapeutyczny w sensie społecznym i emocjonalnym. Kontakt z językiem migowym, z odmiennym sposobem ekspresji i komunikacji, wymaga otwartości, cierpliwości i empatii, co pozwala na przełamywanie barier psychologicznych i stereotypów wobec osób z niepełnosprawnością słuchu. Uczestnicy uczą się postrzegać inność nie jako ograniczenie, lecz jako wartość. Dzięki temu procesowi dochodzi do rozwoju kompetencji emocjonalnych, takich jak zdolność współodczuwania, wrażliwość interpersonalna i umiejętność komunikowania się w sposób pozawerbalny. W ujęciu pedagogicznym chóry migające pełnią zatem funkcję rewalidacyjną, rozumianą jako przywracanie jednostce wiary we własne możliwości oraz odbudowywanie jej roli i znaczenia w życiu wspólnotowym. Aktywność artystyczna staje się formą terapii poprzez działanie – terapii opartej na twórczości, relacji i ruchu. Tego rodzaju proces sprzyja redukcji napięć emocjonalnych, rozwijaniu samoświadomości oraz kształtowaniu pozytywnego obrazu siebie. Z perspektywy społecznej chóry migające można postrzegać jako przestrzeń, w której sztuka pełni rolę medium terapeutycznego – łączy, otwiera i uzdrowia. Uczestnicy doświadczają tu wzajemnego wsparcia, zrozumienia i współdziałania, co prowadzi do wzmocnienia więzi społecznych i poprawy jakości życia emocjonalnego. Wspólne tworzenie, oparte na rytmie, geście i współobecności, pozwala jednostkom nie tylko odbudować poczucie własnej wartości, ale też odnaleźć swoje miejsce w grupie. W tym sensie chóry migające stanowią przykład integracji sztuki i terapii – działania o podwójnym wymiarze: artystycznym i rehabilitacyjnym. Praktyka ta potwierdza, że edukacja artystyczna, prowadzona w duchu dostępności i inkluzji, może być nie tylko narzędziem rozwoju estetycznego, lecz również formą terapii społecznej i emocjonalnej, wspierającej proces rewalidacji i włączania osób z niepełnosprawnościami w życie wspólnotowe.

Chóry migające, jako forma sztuki dostępnej, niosą ze sobą wielowymiarowy potencjał pedagogiczny. Integrują, uczą empatii, budują mosty międzykulturowe i realizują ideę edukacji włączającej. Dzięki temu stanowią przykład, jak sztuka może stać się przestrzenią realnej zmiany społecznej i edukacyjnej. Pedagogiczne implikacje działalności chórów migających ukazują wielowymiarowy potencjał edukacji poprzez sztukę dostępną. Praktyka ta łączy w sobie wartości edukacyjne, społeczne, kulturowe i terapeutyczne, tworząc przestrzeń, w której możliwe staje się rzeczywiste urzeczywistnienie idei inkluzji. Chóry migające nie tylko poszerzają definicję muzyczności, lecz także redefiniują pojęcie edukacji artystycznej – czyniąc ją procesem wspólnotowym, partnerskim i opartym na wzajemnym zrozumieniu. W ten sposób sztuka staje się narzędziem przemiany społecznej, budowania empatii i solidarności, a także

¹⁰ A. Pacura, T. Shtohryn, *Arteterapia jako ważny element rehabilitacji osób z niepełnosprawnością intelektualną*, [w:] *Sztuka w życiu osób z wybraną niepełnosprawnością*. Zeszyty Naukowe Pedagogiki Specjalnej Rocznik Studenckiego Koła Naukowego Pedagogiki Specjalnej, nr 16 (2023), s. 24-25.

kształtowania postaw otwartości wobec różnorodności. Działania tego rodzaju dowodzą, że pedagogika inkluzyjna, realizowana poprzez sztukę, może skutecznie łączyć funkcje poznawcze, wychowawcze i terapeutyczne, tworząc przestrzeń, w której każdy głos – dźwiękowy i migany – ma swoje znaczenie i wartość.

3. Badania w działaniu jako metoda badań w pracy z chórami migającymi

Zastosowanie metodologii *action research* w pracy z chórami migającymi pozwala na jednoczesne badanie i przekształcanie praktyki pedagogicznej. Dyrygentka chóru pełni funkcję zarówno badacza, jak i uczestnika procesu edukacyjnego, co umożliwia bieżące wprowadzanie zmian i ocenę ich skuteczności.

Tego rodzaju podejście sprzyja tworzeniu modeli dobrych praktyk, które mogą być wykorzystane w edukacji artystycznej, specjalnej i międzykulturowej. „Niemy” Chór Uniwersytetu Śląskiego oraz Seeing Voices Choir to projekty prowadzone w oparciu o metodę badania w działaniu, która umożliwia powiązanie teorii z praktyką, działania z eksploracją, a także uczenie się z nauczaniem.

W ramach badań w działaniu podjęto próbę wykorzystania aktywności artystycznej jako narzędzia integracji społecznej oraz edukacji włączającej. Działania te realizowane są przez osobę pełniącą funkcję nauczyciela języka migowego oraz integrującą środowiska: akademickie i pozauczelniane, słyszących i Głuchych, słabosłyszących. Zmiana dokonywana jest w obrębie grupy chórzystów uczestniczących w projektach, których zaangażowanie stanowiło główny obszar oddziaływania pedagogicznego.

Zasadniczą cechą badań w działaniu jest wprowadzanie realnej, użytkowej zmiany w środowisku, w którym badania są prowadzone¹¹. W analizowanym przypadku zmiana ta dotyczyła wzrostu świadomości społecznej w zakresie alternatywnych i wspomagających form komunikacji, w tym znajomości i stosowania polskiego języka migowego. Działania przyczyniły się również do zwiększenia dostępności kultury, aktywizacji osób zarówno pełnosprawnych, jak i z niepełnosprawnością słuchu, a także do pogłębienia integracji między tymi grupami. W środowisku akademickim szczególne znaczenie miała również promocja uczelni poprzez realizację innowacyjnych projektów artystyczno-edukacyjnych. Zauważono, że aktywność chóralna wpływa na przekształcenie zastanej rzeczywistości – umożliwia uczestnikom poznanie własnych możliwości, odkrywanie talentów i uzdolnień, a także pokonywanie barier komunikacyjnych, emocjonalnych i społecznych. Inicjatywa ta wyrosła z potrzeby dostrzeżenia potencjału środowisk osób słyszących i Głuchych oraz z chęci zmiany społecznego postrzegania osób z niepełnosprawnościami słuchu.

Efekty pozanaukowe obejmują przede wszystkim wzrost aktywności społecznej osób z niepełnosprawnością, rozwój kompetencji komunikacyjnych oraz budowanie relacji w grupach o zróżnicowanym doświadczeniu językowym i kulturowym. Pomimo początkowych trudności wynikających z różnic w poziomie znajomości języka migowego oraz odmiennego doświadczenia edukacyjnego uczestników, współpraca przyniosła pozytywne rezultaty – umożliwiła otwarcie się na nowe doświadczenia, przełamanie lęku przed występami publicznymi i wzmocnienie poczucia własnej wartości.

Zastosowana metoda badań w działaniu pozwoliła osobom słabosłyszącym, Głuchym, studentom uczącym się języka migowego oraz przyszłym tłumaczom polskiego języka migowego doświadczyć równości w działaniu i dać coś od siebie społeczności akademickiej. W efekcie możliwe stało się podważenie stereotypowego obrazu osób z niepełnosprawnością jako grupy wymagającej pomocy i zastąpienie go wizją społeczności aktywnej, twórczej i samodzielnej.

¹¹ A. Góral, B. Jałocha, G. Mazurkiewicz, M. Zawadzki, *Badania w działaniu. Książka dla kształcących się w naukach społecznych*, Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2019, s. 18.

W chórach migających nie wykorzystuje się narządu głosu, a wykonawcy posługują się pamięciowym opanowaniem tekstu w opracowaniu na polski język migowy. Warto podkreślić, że w Polsce funkcjonuje wiele inicjatyw, w ramach których miłośnicy języka migowego tłumaczą i interpretują teledyski muzyczne. Projekty chórow migających wyróżniają się jednak tym, że opracowane utwory prezentowane są na żywo przed publicznością, z zachowaniem elementów chóralnej struktury wykonawczej, takiej jak ustawienie, czy podział na „głosy”.

Innowacyjnym elementem działalności było opracowanie sposobu zapisu zrytmizowanych znaków języka migowego, co stanowiło nowatorskie przedsięwzięcie zarówno w Polsce, jak i prawdopodobnie w skali światowej. Po zarejestrowaniu pierwszego utworu w formie filmowej zauważono różnice rytmiczne między wykonaniem wokalnym a miganiem, co stało się impulsem do opracowania nowej metody zapisu rytmicznego. Dzięki temu powstał nowy obszar badań o charakterze komparatystycznym, analizujący relacje między muzyką dźwiękową a muzyką prezentowaną w polskim języku migowym. Działalność chóru ukierunkowana została na rozwijanie aktywności artystycznej, promowanie idei dostępności oraz budowanie relacji między osobami słyszącymi i Głuchymi w duchu równości i wzajemnego zrozumienia.

4. Głosy uczestników chóru migającego – doświadczenie sztuki dostępnej z perspektywy osób Głuchych i słabosłyszących

Analiza pedagogicznych aspektów działalności chóru migającego nie może pomijać perspektywy samych uczestników – osób Głuchych i słabosłyszących, które w bezpośredni sposób doświadczają przemiany znaczenia muzyki, komunikacji i ekspresji. Ich wypowiedzi ukazują, że uczestnictwo w chórze ma nie tylko wymiar artystyczny, lecz także emocjonalny, społeczny i tożsamościowy. Wypowiedzi uczestników chóru migającego stanowią ważny element badań jakościowych, pozwalając na uchwycenie osobistego wymiaru doświadczenia artystycznego i społecznego. W ich narracjach ujawnia się nie tylko emocjonalny stosunek do wspólnego tworzenia sztuki, ale także głębsze znaczenie edukacyjne, kulturowe i tożsamościowe. Jedna z chórzystek podkreśla, że *„Seeing Voices Choir to nie tylko śpiew głosem – to także śpiew dłońmi, mimiką, ciałem. To zaszczyt, że mogę być częścią tego projektu, który pokazuje światu, że muzykę można nie tylko usłyszeć, ale i zobaczyć, a przede wszystkim – poczuć”*.

W tej perspektywie uczestnictwo w chórze jawi się jako doświadczenie synestetyczne, w którym muzyka przekracza swoje tradycyjne granice zmysłowe i staje się przestrzenią wspólnego przeżywania. Inna uczestniczka zwraca uwagę na emocjonalny wymiar występu scenicznego: *„Występując z chórem, czasem odczuwam stres przed wyjściem na scenę, ale gdy już na niej stoję – wszystko puszcza. Rozładowuję emocje, codzienne napięcia znikają, a ja czuję się wolna (...). Najpiękniejszy moment? Gdy publiczność bije brawo. Wtedy wiem, że nasz przekaz naprawdę do nich trafia.”* Wypowiedź ta pokazuje, że udział w chórze ma charakter nie tylko artystyczny, lecz także terapeutyczny i wzmacniający - pozwala na odreagowanie napięć, rozwój pewności siebie i doświadczanie wspólnoty poprzez ekspresję. Chórzyci wskazują również na wymiar tożsamościowy i społeczny projektu. Jak podkreśla jedna z uczestniczek: *„Chór jest dla mnie rodzajem pasji, gdzie mogę wyrażać siebie, robić to co kocham i pokazywać ludziom że brak słuchu nie jest barierą ani niepełnosprawnością (...). Czuję, że to mój świat, że jestem częścią małej rodziny (...), która dąży do połączenia dwóch światów – dźwięku i ciszy”*.

Ta wypowiedź odsłania głęboki sens pedagogiki inkluzyjnej – opartej na budowaniu wspólnoty opartej na różnorodności i wzajemnym zrozumieniu. Szczególne znaczenie ma jednak perspektywa osoby Głuchej – uczestnika „Niemego” Chóru Uniwersytetu Śląskiego. Jego refleksja wnosi głos autentycznego doświadczenia środowiska, które często funkcjonuje poza głównym nurtem życia akademickiego i kulturalnego: *„Jako student miałem przyjemność*

występować w „Niemy” Chórze Uniwersytetu Śląskiego. Było to dla mnie wyjątkowe miejsce, w którym mogłem doświadczyć integracji dwóch światów: świata słyszających i świata ciszy. Tworzenie tzw. „pomostu” pomiędzy tymi światami pokazywało, że wszystko jest możliwe. Udowadnialiśmy, że nawet w Polskim Języku Migowym (PJM) można migać teksty piosenek, wyrażać swoje uczucia, emocje i przeżycia, ponieważ PJM jest językiem obrazowo-przestrzennym (...). „Niemy” Chór był również miejscem, gdzie mogliśmy wspólnie migać, wyrażać emocje w Polskim Języku Migowym (...). Te wspomnienia i chwile były dla mnie niezwykle cenne, ponieważ pokazywały, że „Niemy” Chór to nie tylko zespół czy grupa artystyczna, ale wielka rodzina (...). Razem staraliśmy się przełamywać bariery i uświadamiać innych, że wszystko można zorganizować i zrealizować – z pasją, zaangażowaniem, a często także bezinteresownością”.

Ten fragment stanowi niezwykle cenne świadectwo znaczenia chóru jako przestrzeni inkluzji i wzajemnego uczenia się. W jego opisie „świat ciszy” nie jest już metaforą braku, lecz źródłem innej, równorzędnej formy ekspresji. Mowa tu o podmiotowym doświadczeniu uczestnictwa w kulturze i o symbolicznym odzyskiwaniu widzialności społecznej przez osoby Głuche. Wypowiedzi chórzystów – zarówno słyszających, słabosłyszających, jak i Głuchych – tworzą wspólny obraz chóru migającego jako wspólnoty praktyki i emocji. Wspólne tworzenie sztuki w języku migowym okazuje się procesem głęboko edukacyjnym: uczy otwartości, współpracy i empatii, ale też redefiniuje pojęcie muzyczności, czyniąc ją doświadczeniem dostępnym dla każdego, niezależnie od sprawności zmysłów.

Wypowiedzi ukazują złożony potencjał edukacyjny i społeczny sztuki Deaf Music. Są świadectwem, że edukacja artystyczna może stać się procesem budowania tożsamości, wspólnoty i sprawczości. W ich głosach wybrzmiewa nie tylko miłość do sztuki, ale również przekonanie, że dostępność i inkluzja nie są jedynie kategoriami pedagogicznymi – są doświadczeniem realnym, przeżywanym i tworzonym w działaniu.

Zakończenie

Chóry śpiewające w polskim języku migowym są zjawiskiem, które łączy sztukę, pedagogikę i inkluzję. Stanowią one ważne narzędzie edukacji poprzez sztukę dostępną i otwierają nowe perspektywy dla pedagogiki specjalnej oraz edukacji międzykulturowej. Włączenie metodologii *action research* pozwala na dalsze badanie i doskonalenie praktyki chórów migających w Polsce, czyniąc z nich przykład nowatorskiego podejścia do edukacji i wychowania. Chóry migające stanowią niezwykle cenny przykład praktyki artystyczno-pedagogicznej, w której sztuka staje się przestrzenią dialogu, otwartości i współuczestnictwa. Ich działalność unaocznia, że muzyka nie jest domeną wyłącznie dźwięku, lecz uniwersalnym językiem emocji, ciała i wspólnoty. Włączenie języka migowego do świata muzyki to nie tylko gest symboliczny, lecz rzeczywista zmiana paradygmatu - przejście od myślenia o niepełnosprawności w kategoriach deficytu ku rozumieniu różnorodności jako wartości.

Z perspektywy pedagogicznej chóry migające urzeczywistniają idee edukacji włączającej i międzykulturowej. Pozwalają one osobom Głuchym i słabosłyszącym na pełnoprawne uczestnictwo w kulturze, a osobom słyszącym – na poznanie innego sposobu percepcji i ekspresji. Wspólne działanie sprzyja budowaniu wspólnoty opartej na empatii, zrozumieniu i wzajemnym szacunku. W wymiarze społecznym i symbolicznym tego rodzaju inicjatywy stają się głosem w sprawie dostępności i równości w kulturze. Pokazują, że sztuka może być narzędziem zmiany społecznej – przywracać widzialność tym, którzy przez lata pozostawali na marginesie życia artystycznego. Wreszcie, chóry migające niosą w sobie wymiar głęboko humanistyczny – przypominają, że komunikacja, podobnie jak muzyka, nie wymaga zawsze słów ani dźwięków. Wystarczy gest, spojrzenie, rytm dłoni, by powstała wspólnota przeżycia. W tym sensie projekt ten nie tylko poszerza rozumienie muzyki, ale przede wszystkim — uczy, czym jest człowieczeństwo w jego pełnej, różnorodnej i dostępnej formie. Być może prawdziwa

harmonia nie tkwi w jedności brzmienia, lecz w zgodzie różnorodnych głosów – tych słyszalnych i tych migających. Chóry migające przypominają, że sztuka zaczyna się tam, gdzie pojawia się człowiek – ze swoją odmiennością, wrażliwością i pragnieniem bycia zrozumianym. Wspólne migano-muzyczne doświadczenie pokazuje, że cisza również potrafi śpiewać, a gest może stać się dźwiękiem, jeśli towarzyszy mu otwarte serce.

Bibliografia:

Góral A., Jałocha B., Mazurkiewicz G., Zawadzki M., *Badania w działaniu. Książka dla kształcących się w naukach społecznych*, Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2019.

Szuścik U., *Community, Art and Aesthetic Education*. „Nauki o Wychowaniu. Studia Interdyscyplinarne”, tom 18, nr 1/2024.

Ladd P., *Understanding Deaf Culture: In Search of Deafhood*, Channel View Publications, Clevedon 2003.

Kruk-Lasocka J., *Dostrzec dziecko z perspektywy edukacji włączającej*, Wyd. Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, Wrocław 2012.

Łozińska S., *Język migowy źródłem pamięci społecznej Głuchych*, „Horyzonty Wychowania”, tom 16, nr 38.

Nieduziak E. M., *Twórczość Innego – nowa wartość w sztuce i w społeczeństwie?* Interdyscyplinarne Konteksty Pedagogiki Specjalnej, nr 16/2017.

Pacura A., Shtohryn T., *Arteterapia jako ważny element rehabilitacji osób z niepełnosprawnością intelektualną*, [w:] Sztuka w życiu osób z wybraną niepełnosprawnością. Zeszyty Naukowe Pedagogiki Specjalnej Rocznik Studenckiego Koła Naukowego Pedagogiki Specjalnej, nr 16, (2023).

Netografia

„Niemy” Chór Uniwersytetu Śląskiego. Dostęp online: cudaregionu.fundacja-hereditas.pl/2022/08/30/niemy-chor-uniwersytetu-slaskiego/ [dostęp: 25.11.2025].

Koncert „Niemego” Chóru Uniwersytetu Śląskiego & Artis Symphony Orchestra. Dostęp online: beskidy.travel/event/1025883/gramy-spiewamy-migamy-artis-symphony-orchestra-niemy-chor-uniwersytetu-slaskiego-solisci-wokalisci [dostęp: 25.11.2025].

Seeing Voices Choir. Dostęp online: www.domnarodowy.pl/strona/seeing-voices-choir-spiew-w-jezyku-migowym [dostęp: 25.11.2025].